

1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Üniversitesine Gelen Alman İktisatçıların İktisadi ve Sosyal Hayatımıza Katkıları

Gökalp Çiftcioglu* - İnan Kalaycıoğulları**

Giriş

1933 Üniversite Reformu öncesi ve sonrasında Albert Malche ve Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, darülfünunun toplum ve hayatla bağının koptuğunu ve kendi içine kapandığını çeşitli kereler ısrarla vurgulamışlardır. Malche, Türkiye gibi yeni baştan kurulan bir ülkede üniversite ile hayat arasında çok sıkı bir bağ kurulması gerektiğini tavsiye etmiştir, Atatürk tarafından bu konu üzerinde ısrarla durulmuştur ve sonuç olarak üniversitenin toplum ve hayatla bağını kurmak için, güncel konulardan seçilen halka açık “Üniversite Konferansları” ve yaz tatilinde her ilde bir “Üniversite Haftası” uygulamaları başlatılmıştır. Alman bilim adamları, halkın aydınlanmasına yönelik olarak yapılan bu bilimsel ve kültürel faaliyetler içinde de aktif bir şekilde görev almışlardır. Üniversite Konferansları’nda yapılan konuşmaların yaklaşık yüzde yetmiş beşi Alman profesörlere aittir.

1935-1936 ders yılından itibaren yapılmaya başlanan Üniversite Konferansları’nda felsefe, matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, botanik, zooloji, jeoloji, istatistik, filoloji, edebiyat, tarih, coğrafya, pedagoji, hukuk, ekonomi, politika, sigorta, ticaret, folklor ve tıp üzerine onlarca konferans verilmiştir. Salı günleri yapılan bu konferanslara ilginin büyük olduğunu Fritz Neumark şu sözlerle dile getirmiştir:¹ “İstanbul’daki aydın çevrelerce çok tutulan dizi konferanslar, Türkiye için tamamen bir yenilik demektir ve yalnızca yetişkinlerin öğrenime devamlarına yaramakla kalmayıp

* Doktorant, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, gokalpciftcioglu@gmail.com

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE, ikalayci@ankara.edu.tr

1 Fritz Neumark, *Boğaziçi’ne Sığınanlar*, Çev: Talip Doğan Karlıbel, İstanbul 2008, s. 232-233.

ayrıca üniversite çalışmalarını ve profesörlerini tanıtmak için etkili bir yöntem demektir.”

Prof. Dr. Sadi İrmak ise konferansların aynı zamanda yeni hocalar için adeta bir sınav işlevi gördüğünü belirttikten sonra “Memlekete yepyeni kültür sorunları getirilirdi. Bu konferanslardan Spitzer’in Orta Çağ’ın kapanması, Reichenbach’ın pozitivizm üzerindeki konuşmaları unutulmayacak izler bırakmıştır.”² diyerek bu konferansların etkisini ve önemini vurgulamıştır.

İstanbul’da düzenlenen ve yoğun bir ilgiyle takip edilen Üniversite Konferansları’nı Anadolu’nun çeşitli illerinde de yapmak amacıyla 1940 yılından itibaren “Üniversite Haftası” adı altında, farklı bilim dallarından bir grup öğretim üyesi bir kente giderek kendi alanlarında biri halk için biri de bilimsel olmak üzere ikişer konferans vermeye başlamıştır. Ayrıca tıp alanından öğretim üyeleri de kentteki hastanede ameliyat yaparak veya konsültasyonlara katılarak bu etkinlikte görev almışlardır. 1940-1958 yılları arasında Erzurum, Diyarbakır, Elâzığ, Samsun, Van, Konya, Çanakkale, Antalya, Trabzon, Rize, Hatay ve Edirne illerinde yapılan Üniversite Haftası çerçevesinde düzenlenen ve Alman bilim insanlarının da katıldığı bu etkinliklerde özellikle arkeoloji, tarih, coğrafya ve iktisat alanlarında etkinliğin yapıldığı kent ve çevresini ilgilendiren konu ve sorunların ele alınarak işlenmesine özen gösterilmiştir.

Alman bilim insanları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da iktisat tarihimiz açısından önemli olan devletçilik, serbest piyasa, 1929 Buhranı, kalkınma, planlama gibi kavramlar düşünüldüğünde Alman bilim insanlarının Üniversite Konferansları’ndaki iktisadi görüşlerine ilişkin ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır.

1935-1940 yılları arasında eğitim-öğretim yıllarının açılışından sonra hemen hemen her hafta serbest konferanslar şeklinde düzenlenen bu etkinliklerde fizik, kimya, biyoloji, evrim, jeoloji, tıp gibi fen bilimlerinin yanı sıra iktisat, sosyoloji, hukuk, psikoloji gibi beşerî bilimlerde ve dil-edebiyat, felsefe ve kültür-sanat alanlarında toplam 140 konferans verilmiştir. Bu konferanslardan 16 tanesi iktisadi konularda olmak üzere sekizi Alman iktisatçılar tarafından verilmiştir. Yine bu Alman iktisatçılar kamu yönetimi, işletme, maliye, vergilendirme ve siyaset bilimi alanlarında da konferanslar vermişlerdir.

2 Sadi İrmak, “Üniversitenin Kurulması ile İlk Yılları”, *50. Yıl Armağanı*, C 2, Erzurum 1973, s. 110.

Üniversite Konferansları'nda iktisadi konularda sunum yapan altı iktisatçı vardır. Bu isimlerden sadece Fritz Neumark 1940-1954 yılları arası çeşitli illerde düzenlenen Üniversite Haftaları'nın altıncısı olan Konya Üniversite Haftası'nda (28 Eylül- 4 Ekim 1945), o dönemde üzerinde çalıştığı ve 1950 yılında hükûmetçe uygulamaya konulan "Vergi Reformu" hakkında konferans vermiştir.³ Çalışmaya esas olan konferanslarda bu iktisatçıların dile getirdikleri düşüncelerinin dönemin iktisadi yaşantımıza katkıları incelenecektir.

1. Fritz Neumark

Fritz Neumark sadece iktisatçı olarak değil, Üniversite Reformu'ndan sonra Türkiye'ye gelen bilim insanları içinde de önemli bir yere sahiptir. Çünkü Türkiye'de kaldığı süre boyunca akademik çalışmaların yanı sıra hükûmetlere danışmanlık da yapmıştır. Türkiye'nin 1950 Vergi Reformu'nun da mimarlarındanındır.⁴ Türkçe öğrenmenin zor olduğunu düşünmesine rağmen Neumark, kısa sürede başarılı olmuş ve derslerini Türkçe verecek düzeye ulaşmıştır.⁵

Neumark Jena, Münih, Hamburg ve Berlin'de önce Germanistik, sonra siyaset bilimi ve hukuk okumuştur. 1921'de *Enflasyonun Kavramı ve Özü (Doğası)* çalışmasıyla da doktorasını almıştır. 1923-1925 arası Alman Maliye Bakanlığında, 1925-27 arası ise Wilhelm Gerloff'un asistanı olarak Frankfurt Üniversitesinde çalışmıştır. Burada *Reich Bütçesi: Kamu Bütçesi Öğretisine Bir Katkı* çalışmasıyla doçent olmuştur. Neumark, öncelikle bütçe planlaması, gelir vergisi, bir yandan ekonomik faaliyet ve büyümenin karşılıklı etkisi sorunu ve ardından kamu maliyesi sorunları ve vergi ilkeleri ile ilgilenmiştir. 1950 Vergi Reformu ile ilgili çalıştığı yıllarda *Theorie u. Praxis d. modernen Einkommensbesteuerung (Modern Gelir Vergisinin Teori ve Pratiği)* adlı eserini yayınlamıştır. Çalışma alanının daha geniş yelpazesi *Wirtschafts- und Finanzprobleme des Interventionsstaates*(Müdahaleci Devletin Ekonomik ve Mali Sorunları)(1961) antolojisinde yer almıştır.⁶

3 Fritz Neumark, "Vergi Reformu", *Altıncı Üniversite Haftası Konya 23 Eylül 1945-4 Ekim 1945*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 290, İstanbul, 1946, s. 32-51.

4 Arnold Reisman, *Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.143.

5 Faruk Şen, *Ay Yıldız Altında Sürgün Türk-Alman İlişkilerinde Tarihsel bir Kesit (1933-1945)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2018, s. 212.

6 Norbert Andel, "Neumark, Fritz" in: *Neue Deutsche Biographie* 19 (1999), S 164 f. <https://www.deutschebiographie.de/pnd118587390.html#ndbcontent>, S.E.T 07.11.2022.

Fritz Neumark, 1935-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesinde düzenlenen etkinliklerde iktisat alanında en çok konferans veren bilim insanıdır. Vermiş olduğu beş konferans kronolojik olarak şöyledir: “Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği”⁷, “Vergi Yüğü ve İktisadi Hayat”⁸, “Maliye Siyasetinin Milli Hususiyetleri”⁹, “İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri”¹⁰, “Ahlak ve İktisat”¹¹.

Neumark’ın verdiği ilk konferans, iki büyük savaş arası dönem olması nedeniyle dünya ekonomisinin geçmişi ve geleceğine dair değerlendirmeler içermektedir. Neumark, dünya ekonomisi ve uluslararası ticaret arasında bir ayırım yaparak konuşmasına başlar. Dünya ekonomisinin XIX. yüzyıldan beri süre gelen uluslararası mal değişimlerinin yanı sıra uluslararası hizmet, sermaye ve iş gücü akımlarını da içerdiğini belirtir. Bununla beraber dünya ekonomisinin, millî ekonomilerin içsel ve fonksiyonel olmalarını zaruri kılacak derecede genişlemiş ve güçlenmiş olduğunu da ekler.¹² Dünya ekonomisinin XIX. yüzyıldan büyük savaşa (Birinci Dünya Savaşı) kadar olan süredeki gelişmesini liberal kapitalizm sistemi ile olan ilişkisinden bağımsız değerlendiremeyeceğini, ancak savaşın liberal kapitalizmin geleceğini tartışmaya açtığını vurgular.¹³

Bu konferansında Neumark’ın en önemli tespiti, Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki dünya ekonomisinin liberalizm üzerine kurulu olduğunu ancak bunun artık mümkün olmadığını ileri sürmesidir. Dünya ekonomisinin eskiden siyasi ve ekonomik hayatın sessiz ve sürekli bir evrimi fikrine dayandığını ancak dönem itibariyle harp, enflasyon ve ekonomik buhran (1929 Ekonomik Buhranı) devrinde bunun artık kabul edilemeyeceğini de varsayar.¹⁴

7 Neumark, “Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 47, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 278-289.

8 Neumark, “Vergi Yüğü ve İktisadi Hayat”, *Üniversite Konferansları 1936-1937*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 50, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 195-209.

9 Neumark, “Maliye Siyasetinin Milli Hususiyetleri”, *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 93, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 194-206.

10 Neumark, “İktisadiyatın ve İktisat siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri”, *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 96, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 14-26.

11 Neumark, “Ahlak ve İktisat”, *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 125, Ülkü Basımevi, İstanbul 1940, s. 257-267.

12 Neumark, agm., 1937a, s. 278-283.

13 Neumark, agm., 1937a, s. 279-280.

14 Neumark, agm., 1937a, s. 285-286.

Neumark, dünya ekonomisinin durumunu incelerken otarşinin (kendi kendine yetme) olanaklı olmadığı tespitini yaptıktan sonra, daha ucuz mal mübadelesinin, savaş koşulları da düşünülduğünde bağımlılığı azaltmak için vazgeçilebilir olduğunu belirtir.¹⁵ Dünya ekonomisi XIX. yüzyılda millî ekonomileri öyle bir etkisi altına almıştır ki hâlâ ekonomiler bu etkinin bağımlılığından kurtulamamıştır. Buradan hareketle milliyetçiliğin dünya ekonomisine karşı olan tutumda etkili olduğunu saptamaktadır.

Dünya ekonomisinin geleceği için ise genelsiyasette güvenliğinin geri dönmesiyle (savaş tehdidinin ortadan kalkmasıyla) ticaretin canlanabilmesinin mümkün olduğunu ileri sürer. Çünkü savaş tehdidinin, uluslararası ekonomiyi dost ve müttefik olan ülkeler arasında bir alana sıkıştırdığını belirtir. Ayrıca Neumark, bu konuda Frederick List'e atıf yaparak harp zamanı aşırı sanayileşen ve barış zamanında ise bu sanayileşmenin dinamosu fabrikaları harap olmaya terk eden liberal klasik öğretinin eleştirilmesini de doğru bulur.¹⁶

Sonuç olarak bu konferansında Neumark, millî ekonominin ve dünya ekonomisinin uluslararası siyasi ilişkilere bağlı olduğu tespitini yaparak savaş tehdidinin ortadan kalkmasıyla dünya ekonomisinin ve uluslararası ticaretin milletler için daha iyi bir refah seviyesi sağlayacağı sonucuna varır.¹⁷

Fritz Neumark "Vergi Yüğü ve İktisadi Hayat" başlıklı ikinci konferansında, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlere ödenen vergilerin savaş öncesine göre arttığı, aynı zamanda kamu masraflarından daha fazla arttığı tespitini yapar. Bu durum savaş sonrası toparlanma için liberalizmden devletçiliğe zaruri geçişin de bir neticesidir. Verginin toplumdaki karşılığını tartışırken, karşılığında kamu hizmeti alınan kanuni bir zorunluluk olmasının yanında mükelleflere getirdiği yükten ziyade vergi gelirinin kullanımının esas önem teşkil ettiğini vurgular.¹⁸

Neumark, özel ve kamu ekonomisinin uzun dönemde uyumlu çalışmasının ekonomik açıdan zaruriyetine dikkat çekerken vergilerin bu uyumu sağlaması gerektiğini belirtir. Savaş zamanları gibi olağan üstü hallerde devletin farklı vergiler toplamasının normal olduğunu belirtirken, sağlam bir özel sektör için sağlam bir kamu sektörünün olması gerekliliği esasına dayanarak vergi meselesine yaklaşır.¹⁹

15 Neumark, agm., 1937a, s. 287.

16 Neumark, agm., 1937a, s. 278.

17 Neumark, agm., 1937a, s. 279.

18 Neumark, agm., 1937b, s. 195-196.

19 Neumark, agm., 1937b, s. 197-198.

“Maliye Siyasetlerinin Milli Hususiyetleri” başlıklı üçüncü konferansında Neumark, vergilendirmede Adam Smith ve David Ricardo’nun geleneksel teorik yaklaşımlarının uygulanmasının yanı sıra metot olarak ülkelere özgü tecrübelerle dayalı ampirik siyasetlerinde önemini vurgulamıştır.²⁰

Dördüncü konferansı olan “İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri”nde ise Neumark aslında politik ekonomiden bahsetmektedir. Tarihsel materyalizmi ilk olarak ortaya koyan Karl Marks’ın sosyal, kültürel, dinî ve siyasi bütün olguları ekonomik nedenlere bağladığını belirtir ancak ekonominin önemi ne kadar büyük olur ise olsun tek belirleyicinin bu olamayacağını dile getirerek bu düşünceye karşı çıkar.²¹ Adam Smith, David Ricardo ve Jean-Baptiste Say gibi klasik iktisatçıların dinin öngördüğü hükümlerle ekonominin ve kazancın tayin edilemeyeceğini ispata çalışmalarını anlatır. Genel olarak ekonominin bir önceki yüzyıldaki liberalizmden, liberalizmin aksayan taraflarından ve savaşla sonuçlanması neticesinden dolayı artık iktisadın devletçi ve plan iktisadiyatına doğru evrildiğini belirtir.²² Buradan da yüz yıl evvel korumacılık diye bilinen Frederick List’in yaklaşımının çağ itibarıyla kendini gerçekleştirdiğini ileri sürer. Devletçilik siyasetinin özel girişimcilik önünde bir engel teşkil etmediğini belirterek dünya devletlerinin ve Türkiye’nin uyguladığı politikalar ekseninde örneklendirir.²³

Neumark’ın Üniversite Konferansları süresince verdiği son konferans “Ahlak ve İktisat”tır. Burada Aristoteles’ten Max Webber’e, Orta Çağ skolastik düşüncesinin Katolik ahlakından Nietzsche’ye, İtalyan düşünürlerden Nazilere kadar ahlak anlayışlarından örnekler vererek iktisadın ahlakının iktisat teorileriyle değil, siyasi yapı ve iktisat felsefesi tarafından belirlenebileceğini belirtir. Adil ücret ve adil fiyat kavramlarını tartışırken iktisadın bu kavramları işleyiş itibarı ile değerlendirebileceğine işaret eder. Pirou’nun iktisat ne ahlakidir ne de gayri ahlakidir, iktisat laahlaki (amoral)’dir sözüne atıf yapmakla beraber yine Pirou’nun, “iktisatçının siyasi ve ahlaki fikirleri çalışma sahasından da büsbütün uzaklaştırılamayacağı” fikrini de destekler. Devlet ahlakı ve birey ahlakının karşılıklı ilişkisi üzerinden sorunu iktisadın ve iktisadi ahlakın birlikte ele alınarak çözülmesi gerektiğini vurgulayarak konuşmasını tamamlar.²⁴

20 Neumark, agm., 1939a, s. 195.

21 Neumark, agm., 1939b, s. 15.

22 Neumark, agm., 1939b, s. 17-22.

23 Neumark, agm., 1939b, s. 24-25.

24 Neumark, agm., 1940, s. 257-267.

2. Wilhelm Röpke

Wilhelm Röpke, Göttingen’de siyaset bilimi, hukuk ve ekonomi bilimi okumuştur. Ekonomi ve ordoliberal²⁵ temel inançlarının aksine, makalelerinde özel duruma cevaben ve pazar ekonomisinin kurtarılması için aktif bir konjonktür siyaseti ve “ateşleyici” olarak kredi finanslı bir devlet yatırım programını talep etmiştir. Bunu ise daha sonra *Krizler ve Döngüler*’de (1939) teorik olarak daha açık temellendirmiştir.²⁶ “Pazar ekonomisi, serbest ticaret ve hümanizm” kavramlarını eserlerinde işleyerek “üçüncü yolu”, ayrıca merkeziyetsiz, şeffaf yaşam alanlarını savunmuştur ve sosyal pazar iktisadının hazırlayıcılarını etkilemiştir. *Arz ve Talebin Ötesi* adlı eserinde reklam ve tüketime yönelik kültürel muhafazakarlığı eleştirmiştir.²⁷ Atatürk’ün çağrısıyla 1933’te “Millî İktisat” dersleri vermek üzere İstanbul Üniversitesi’ne gelmiştir. Dört yıl sonra Türkiye’den ayrılmış ve onun boşluğunu Joseph Dobretzberger doldurmuştur.

Wilhelm Röpke, Üniversite Konferansları sırasında “Cihan Ekonomisinin Bünyesi”²⁸ başlıklı bir konferans vermiştir. Röpke, dünya ekonomisinin sınırlarını, coğrafi yayılımını, fiyat-talep ilişkisini, uluslararası ticarete konu olan malları, gelişen teknolojinin nakliye maliyetleri açısından faydalarını anlatarak konferansına başlamıştır. Ardından mal ve hizmet akımının yanı sıra sermaye akımının da gerçekleşmeye başladığını ve bununla beraber ülkeler arası ilişkilerin daha önemli hale geldiğini belirtmiştir.²⁹

Röpke, dünya ekonomisinin geldiği durum itibarıyla Adam Smith’in mutlak üstünlükler teorisinin değil David Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin geçerliliğini vurgulayarak konuşmasına devam eder.³⁰ İthal mallarına ödenen fiyatın ihraç malları ile karşılanmasında temel meselenin ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından fazla olması gerektiğini belirtir. Çünkü ancak böyle bir durumda bir ülke dış ticaretten kazançlı çıkabilir. Ancak ithalata bağımlı hale gelmemek için bir ülkenin ithal ettikleri ürünleri

25 Ordoliberalizm 1948 yılında Alman iktisatçı Walter Eucken ve hukukçu Franz Böhm’ün 1948 yılında çıkarmış oldukları sosyal piyasa ekonomisini savunan *Ordo* isimli dergiden adını alan bir iktisat akımıdır.

26 Neumark, çev. Şefik Alp Bahadır, *Boğaziçine Sığınanlar*, Kopernik Kitap, İstanbul 2017, s. 41-44.

27 Deutsche Biographie-Röpke, Wilhelm (deutsche-biographie.de), S.E.T. 07.11.2022.

28 Wilhelm Röpke, “Cihan Ekonomisinin Bünyesi”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 47, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 290-300.

29 Röpke, agm., s. 290-291.

30 Röpke, agm., s. 293.

de gelecekte üretme planı olmasının önemine de işaret eder. Bunun için de devlet müdahalesinin gerektiğini ve her devlet müdahalesinin liberallerin söylediğinin aksine ekonomi için olumsuz olacağı anlamına gelmeyeceğini ileri sürer.³¹

Üretim imkânları açısından daha az gelişmiş ülkelerin kendi üstün oldukları malları üretme konusunda da korumacı bir yaklaşım sergilemelerinin kaçınılmaz olduğunu belirten Röpke, bu ülkelerin cihan ekonomisine bu şekilde katılabileceklerini ifade eder.

Nüfus hareketlerinin fakir olan ülkelere, ücretlerin daha yüksek olduğu zengin ülkelere doğru olacağını var sayan Röpke, bu göçün zengin ve fakir ülkeler arasında ücretlerin dengeleneceği zamana kadar olacağını ileri sürer. Göçün önündeki engellerin kalkmadığı sürece, insanların daha az ücretle çalışmaya razı olacaklarını iddia eder.³²

Ülkeler arası ilişkinin iki ülke arasında sınırlı kalmasının bir bağımlılık yaratacağını düşünen Röpke, uluslararası ticaretin birden fazla ülke ile yapılmasının daha yararlı olacağını savunur. Röpke, dünya ekonomisinin gelişimi açısından en önemli eksikliğin, tek bir ülkedeki millî ekonomide olduğu gibi tek bir hukuk sistemi ve tek bir para birimi olmaması olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirir.³³

3. Alexander Rüstow

Alexander Rüstow matematik, fizik, klasik filoloji, millî iktisat, felsefe ve psikoloji gibi alanlarda Göttingen, Münih ve Berlinde eğitimi almıştır. 1908-1910 arasında “Girit Yalanı Paradoksu” üzerinde “Yalancı: Teori, Tarih ve Çözüm” başlıklı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. 1919-24’te Reich Ekonomi Bakanlığında kartel sorunlarında raportör olarak çalışmıştır. 1933-49 arası İstanbul Üniversitesinde ekonomik coğrafya ve sosyal tarih kürsülerinde profesör olarak çalışmıştır.³⁴

Rüstow, Gustov von Schmoller’ın Alman Tarihçi Okulunu eleştirerek tarih sahnesine çıkan Freiburg Okulunun görüşlerine yakındır. Bu okulun kurucuları Alman iktisatçı Walter Eucken (1891-1950) ve hukukçu Franz

31 Röpke, agm., s. 294-295.

32 Röpke, agm., s. 297.

33 Röpke, agm., s. 299-300.

34 Joachim, Starbatty, “Rüstow, Alexander” in: *Neue Deutsche Biographie*, 22 2005, s. 228-229, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118750291.html#ndbcontent>, S.E.T. 07.11.2022.

Böhm'dür (1895-1977). Bu okul XIX. yüzyılın liberalizmini eleştirerek esas olarak monopolleşmeye karşı devlet müdahalesini savunur.³⁵

Rüstow'un *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*'nda yayımlanmış çok sayıda makalesinin yanı sıra birçok eseri bulunmaktadır. İlk göze çarpan kitapları, *Harbin Sosyolojik Mahiyeti* (1939), ders kitabı olarak hazırlanmış iki ciltlik *İktisadi Coğrafya* (1939, 1944) ve başyapıtı olarak adlandırılan Türkçeye çevrilmemiş olan (Hâl-i Hâzırın Yerini Tayin) (*Ortsbestimmung der Gegenwart*-1950, 1952, 1957) olarak sıralanabilir. Son kitap üzerine iktisat tarihçilerimizden Sabri Ülgener'in değerlendirmeleri mevcuttur. Ülgener, bu kitabın özellikle birinci cildinin Rüstow'un Türkiye'deki çalışmaları ile şekillendiğini ve tarih felsefesi açısından İbn Haldun'a benzer bir yaklaşıma sahip olduğunu belirtmiştir.³⁶

Rüstow Üniversite Konferansları'nda "Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri"³⁷ ve "Harbin Mahiyeti ve İstikbali"³⁸ başlıklı konferansları vermiştir. "Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri"nde dünya ekonomisi ile otarşiyi (metinde otarki diye çevrilmiştir) karşılaştırmıştır. Dünya ekonomisinin Büyük Buhran'a kadar dünya nüfusunu iki katına çıkardığını ve bu nüfusu besleyebilecek kabiliyette olduğunu söylerken otarşiye karşı konumlanmıştır.³⁹ Dünya ekonomisine otarşi tarafından karşı çıkılan ithalattan kaçınma eğiliminin zararlı olduğu fikrine dünyada en fazla ihracat yapanların aynı zamanda en fazla ithalat yapan ülkeler olduğunu örnekleyerek karşı çıkmıştır.⁴⁰

Rüstow, kendi kendine yetme fikrinin (otarşi) milliyetçilikle eş tutulmasını eleştirmiştir. Milliyetçiliğin diğer milletlere karşı bir tutum olarak algılandığını belirtirken, ismini vermediği bir Alman filozofa atıf yaparak milliyetçiliğin her şeyden önce diğer milletlere karşı sevgi besleyerek olabileceğinin derin bir gerçekliği içerdiğini ve bunun milliyetçiliğin en sağlıklı tanımı olduğunu ileri sürmüştür. Dikkat çekici bir nokta da dünya ekonomisinin inşasında

35 Mehmet Dinçaslan, "Türkiye'de Ordoliberalist Bir İktisatçı-Filozof: Alexander Rüstow (1885-1963)", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Eylül 2015, S 46, s. 206.

36 Dinçarsan, agm., s. 211.

37 Alexander Rüstow, "Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri", *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 47, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 362-371.

38 Rüstow, "Harbin Mahiyeti ve İstikbali", *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 96, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 166-176.

39 Rüstow, agm., 1937, s. 363.

40 Rüstow, agm., 1937, s. 365.

Hristiyanlığın sevgi anlayışı temelli olduğunu belirtmiş olmasıdır. Dünya ekonomisinin ancak fertler eliyle kamu mesuliyeti kapsamında bir beşerî gelecek inşa edeceği fikriyle konuşmasını tamamlamıştır.⁴¹

4. Gerhard Kessler

Gerhard Kessler, Berlin ve Leipzig Üniversiteleri'nde 1901-1907 yıllarında ilk olarak coğrafya ve tarih ardından iktisadi ve içtimaî bilimler okumuştur. Bu üniversitelerde dönemin dünyaca ünlü hocalarından dersler almıştır. Bu isimleri kendisi, iktisatçılar Adolf Wagner ve Karl Bücher, tarihçiler Hans Delbrück, Albert Hanik, Edward Meyer ve Karl Lamprecht, coğrafyacılar Friedrich Ratzel ve Joseph Partsch, filozoflar Wilhelm Wundt ve Adolf Lassern olarak sıralamaktadır.⁴²

Kessler, 1911'de Braunschweig'da ekonomi ve sosyal bilimler doçenti olmuştur. 1912'de sosyal politika ve millî iktisat profesörü olarak Jena'ya çağrılmıştır. Çalışmaları, güçlü sosyal politika angajmanı ile "Millî İktisat Tarihi Ekolü"ne aidiyeti tarafından şekillendirilmiştir. Nazi iktidarında, siyasi faaliyetlerinden dolayı görevden alınan ilk profesörlerdendir. Yargılanmaksızın tutuklanmış ve Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg'un şahsi müdahalesiyle serbest bırakılmıştır.⁴³

1933 yılında Türkiye'ye gelen Kessler İstanbul Üniversitesi'nde Sosyal Politika Kürsüsü'nde görev almıştır. Aynı zamanda sosyoloji, iktisadi bilimler, yerel yönetimler ve siyaset bilimi dersleri de vermiştir. 1935'te İktisadi Bilimler ve Sosyoloji Enstitüsü'nün kurulmasında yer almıştır.

Kessler İşletmeler, Ekonomi ve Ticaret ile Ticaret Bakanlıkları görevlerinde bulunan Prof. Dr. Muhlis Ete, İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüğü yapan Dr. Ekmel Zaidil, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Prof. Dr. Orhan Tuna gibi isimlerin yetişmesinde rol oynamış, bu isimlerle kuzeyde Hopa, Orta Anadolu'da Ürgüp ve Kayseri, güneyde Mersin ve Adana'ya kadar Türkiye'nin yarısından fazlasında inceleme gezilerine katılmış ve buralarda çeşitli konferanslar da vermiştir.⁴⁴

41 Rüstow, agm., 1937, s. 366-369.

42 Gerhard Kessler, "Kendi Hayat Yolum", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 15, 1964, s. 3, (bu makale 1950'de *İş Mecmuası*'nın 113. sayılı Gerhard Kessler nüshasında yayımlanmıştır).

43 Gerhard Lüpkes, "Kessler, Gerhard" in: *Neue Deutsche Biographie*, 11 (1977), S. 549f, son erişim tarihi 07.11.2022.

44 Kessler, agm., 1964, s. 7.

İstanbul Üniversitesi'ndeki faaliyetlerinin dışında da sosyal sigorta, sendika, gibi sosyal politik reformlara ilişkin açıklayıcı yazı ve sunuşlarla Türk iktisadi hayatına katkıda bulunmuştur. Üniversite Konferansları kapsamında "Beynelmilel Nüfus Meseleleri"⁴⁵, "İktisat Fakültesi Açış Dersi"⁴⁶, "Tarih Felsefesi Meseleleri"⁴⁷, "Halk Karakteri"⁴⁸, "Devletlerin Bugünkü Tipleri"⁴⁹ olmak üzere beş konferans vermiştir. Bunlar arasında yalnızca 4 Şubat 1937 tarihinde iktisat fakültesinin açılışında verdiği açış dersi iktisat ile ilgili olduğu için bu konferans aşağıda incelenmiştir.

Kessler esasında bugün üniversitelerimizde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerinde incelenen sosyal politika alanında bir konferans sunmuştur. François Quesnay, Adam Smith, Frederick List ile çağdaş iktisatçılardan Irving Fisher, John Keynes ve Gustav Cassel'in isimlerini anarak ekonomi siyaseti açısından teorik bir değişme olduğunu vurgulayıp eksik olanın sosyal politika alanında olduğunu belirtmiştir.⁵⁰

Açış dersinde liberallerin sosyal hayatın tek belirleyicisi olarak liberalizmi kabul etmelerini benimsemez ve çalışma saati, sendika ve kooperatif hakkı, kadın ve çocukların çalışma koşulları, ücretlerin artış miktarı gibi konularda sosyal politikaya ihtiyaç duyulduğunu ileri sürer.⁵¹ Yeni açılan iktisat fakültesinde ekonomi siyaseti ve sosyal politika alanlarının her ikisinin de işlenerek bu alanlarda çalışmaların layıkıyla yerine getirilebileceği düşüncesi ile de konuşmasını bitirir.

5. Joseph Dobretzberger

Dobretzberger Avusturyalı olup önemli iktisatçılardan Schumpeter'in de öğrencisi olmuştur. 1936'da Schushing Hükûmeti'nde Sosyal İşler Bakanlığı

45 Kessler, "Beynelmilel Nüfus Meselesi", *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 47, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 301-310.

46 Kessler, "İktisat Fakültesi Açış Dersi", *Üniversite Konferansları 1936-1937*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 50, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 339-343.

47 Kessler, "Tarih Felsefesi Meseleleri", *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 93, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 281-287.

48 Kessler, "Halk Karakteri", *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 96, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 281-287.

49 Kessler, "Devletlerin Bugünkü Tipleri", *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 96, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 157-165.

50 Kessler, agm., 1937b, s. 339.

51 Kessler, agm., 1937b, s. 339-340.

görevini yürütmüş, ardından Graz Üniversitesine dönerek rektörlüğü üstlenmiştir. Naziler'in Avusturya'yı ilhakına tepki göstermiş ve Graz Üniversitesi rektörlüğünden ayrılmıştır. Schushing Hükûmeti'ne yönelik Nazi operasyonu yapılacağına ve hükûmet üyelerinin tutuklanacağına dair haberler çıktığında İsviçre'ye kaçmıştır. Türkiye'den Neumark'ın kendisini şahsen de tanınması vasıtasıyla tarafına iletilen davete icabet ederek -1937'de Türkiye'den ayrılan Wilhelm Röpke'nin yerine- İstanbul Üniversitesinde göreve başlamıştır.⁵² Dobretzberger'in Türkiye'ye davet edilmesi Rüstow, Neumark, Kessler ve Alexander Isaac'in ortak fikridir. Türkiye'ye gelen Alman bilim insanları içinde komünist diye nitelendirilebilecek, siyasi yanı da ağır basan bir iktisatçıdır. Türkiye'den ayrıldığında Avusturya'da komünist siyasetin önde gelenlerinden biri olmuş, Doğu Almanya safında yer almıştır.⁵³

Dobretzberger Üniversite Konferansları'nda "Endüstrileşmedeki İnkişaf Temayülleri"⁵⁴ ve "Devletçilik"⁵⁵ başlıklı iki konferans vermiştir.

"Endüstrileşmenin İnkişaf Temayülleri"nde "endüstrileşme" kavramını üç döneme ayırmıştır. Bunlardan ilkinde kent nüfuslarının hızla artması ile gıda maddelerinin talebinin ve dolayısıyla fiyatlarının artmasının, kırsal kesimde ziraatçıların gelirlerinin arttığını, ikinci dönemde kentlerdeki sendikalaşma ile işçi ücretlerinin arttığını, üçüncü dönemde ise makineleşmeye bağlı olarak işgücünden tasarrufa gidilmesi ve işsizliğin doğması sonucu ile ekonomide durgunluğun oluştuğunu belirtmiştir. İşte tam da bu noktada endüstrinin üçüncü aşamasında devletçiliğin doğal olarak devreye girmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁶

Dobretzberger, Devletçilik Konferansı'nda bilgi teorisine göreli doğrular ekseninde yaklaşmaktadır. Gelir kaynakları üzerinde de mülkiyet, serbest rekabet ve serbest kazanç gayretlerinin artık yeni bir ekonomik yapıya doğru gittiğini vurgulayarak liberalizmin üç aksayan yanı üzerinden artık uygulanamayacağını konferansında belirtmiştir.⁵⁷

52 Neumark, *age.*, s. 51.

53 Ahmet Güner Sayar, "Dobretzberger Dosyası", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 36, İstanbul 2007, s. 1-14

54 Joseph Dobretzberger, "Endüstrileşmedeki İnkişaf Temayülleri", *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 125, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 106-116.

55 Dobretzberger, "Devletçilik", *Üniversite Konferansları 1939-193/40*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 125, Ülkü Basımevi, İstanbul 1940, s. 157-165.

56 Dobretzberger, *agm.*, s. 105-110.

57 Dobretzberger, *agm.*, 1940, s. 143-144.

1. Endüstrinin gelişmiş olduğu ülkelerde artık insanlar iş bulamamaktadır. Hükûmetler işsizlere iş bulma çabası içerisinde.
2. Büyük endüstri bankaları ve sigorta şirketleri ekonomide karar verici bir yer tutmaktadır ve artık siyaseti de etkilemektedir. İktisadi yoldan elde edemedikleri kazancı siyasi yoldan elde etme çabasına girişmişlerdir.
3. Serbest rekabetin fiyatları düşürdüğü iddiası da artık geçerli değildir. Çünkü reklam ve ürün çeşitlendirme çabası yüzünden üretim masraflarının artması fiyatlara yansımakta ya da firmalar bu masraflardan dolayı kazanç elde edememektedir.

Dobretzberger liberal ekonomiye alternatif olarak gelecekte uygulanabilecek dört ekonomik sistemden de bahsetmiştir: Planlı ekonomi, cemiyetler sistemi (lonca sistemi benzeri bir sistem), müdahaleci sistem ve devletçilik.

Devletçilik konusunda toplumun iktisadi açıdan zayıf kısımlarının korunmasının söz konusu olabileceği gibi hükûmetlerin devletin ekonomiyi elinde tutmasının da suiistimale açık olduğu uyarısını yapan Dobretzberger, siyasi partilerin halka iktisadi gelişmeyi kendi hediye gibi sunmalarıyla bu durumun kolaylıkla ortaya çıkabileceğini söylemiştir. Ancak kontrollü ekonominin sınıflar arası farkları ortadan kaldırmaya yönelik bir zihniyetle ele alınmasının, ekonomik olarak zayıfların liberal sistemde kuvvetli olanlar tarafından istismar edilmesinin önüne geçilebileceğini vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.⁵⁸

6. Alfred Isaac

Alfred Isaac, Almanya'nın dünyaca ünlü muhasebe profesörlerinden Eugen Schmalenbach (1873-1955) ve Fritz Schmidt'in (1882-1950) öğrencisidir. Schmidt organik bilanço kuramı (1921) ile Schmalenbach ise hesap planı ve dinamik bilanço teorisi (1919) ile tanınmışlardır.⁵⁹ Isaac, Fritz Schmidt'in asistanı olarak Frankfurt'ta bulunmuştur. İşletme ekonomisini Türkiye'de ilk müfredatı koyan kişidir.⁶⁰

Isaac, 1937-1951 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde *İşletme İktisadi* (3 cilt), *Hukukçular İçin İşletme İktisadına Giriş*, *Muhasebe Nazariyesi*, *Muhasebe*

58 Dobretzberger, agm., 1940, s. 147-148.

59 Burcu Adiloğlu, Göksel Yücel, "Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac", *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, S. 60, Ocak 2019, s. 50.

60 Neumark, age., s. 47.

Tatbikatı, Ticari Hesap ve Mali Cebir, İşletmelerde Revizyon ve Kontrol, Sigorta İşletmeciliği gibi 12 kitap yayımlamıştır.⁶¹

Üniversitede aynı zamanda Sosyal Siyaset Kürsüsü asistanı da olan Orhan Tuna, Isaac'ın asistanlığını da yapmıştır. Daha sonra işletme fakültesini kuran Prof. Dr. Feridun Özgür, Nevzat Güneş, İsmet Alkan, Prof. Dr. Ahmet Ali Özeken, Prof. Dr. Kemal Tosun gibi isimleri yetiştirmiştir.⁶²

Isaac'ın derslerini fakülte dışından, Yüksek Ticaret Mektebi ve Mülkiye mezunları, hesap uzmanları ve banka müfettişleri de takip etmiştir. Isaac Türkçeyi de öğrenmiş, bir kısım derslerini Türkçe vermiştir.⁶³

“İşletme İktisadiyatının Terbiyevi Ehemmiyeti”⁶⁴ başlığıyla verdiği konferansta her insanın üretici veya tüketicisi olarak ekonomik yaşamda yer bulduğunu belirtmiş ve işletmelerin ekonomik kanunlara bağlı olarak mal ve hizmetlerin piyasada dolaşımına ilişkin fikirler sunmuştur. Genel olarak işletme alanının üniversitelerde iktisadın özel bir alanı olarak öğretilmesi konusu üzerinde bir tartışma yürüterek gerçeğin ortaya çıkarılması ve ahlaki eğilimin işletme ekonomisinde temel belirleyici olduğunu ileri sürmüştür.

İşletme iktisadının her şeyden önce kâr prensibine dayandığını belirtirken Isaac, kârı fayda ile eş anlamda kullanmıştır. Bireylerin ister üretici ister tüketicisi olsun iktisadi faaliyetlerden bir fayda sağladığını ve bireylerin bu fayda değiş tokuşunun da işletmeler aracılığıyla gerçekleştiğini söylemiştir.⁶⁵ İşletme iktisadında bir diğer önemli husus olarak ise her edimin gelecekteki eşdeğer bir edime karşılık gelebilecek şekilde ifa edilmesidir. Bunu sağlıklı bir işletme piyasasının bir koşulu olarak göstermiştir.⁶⁶ Üçüncü bir zaruri koşulu da edim veya faaliyet olmadan kâr elde edilemeyeceği olarak sunmuştur. Bunu millî iktisat bakımından ele almış ve çalışma ahlakı ile de ilişkilendirmiştir.⁶⁷

Isaac, işletme iktisadı hakkında bu temel özellikleri sıraladıktan sonra sağlıklı bir işletmenin sürdürülebilir olması için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerektiğini savunmuştur:

61 Adiloğlu ve Yücel, agm., s. 52.

62 Adiloğlu ve Yücel, agm., s. 52-53.

63 Adiloğlu ve Yücel, agm., s. 53.

64 Alfred Isaac, “İşletme İktisadiyatının Terbiyevi Ehemmiyeti”, *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No 93, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 241-250.

65 Isaac, agm., s. 244.

66 Isaac, agm., s. 244.

67 Isaac, agm., s. 244.

1. Objektif ihtiyaçların meydana gelişi. Tüccarın şahsında subjektif ihtiyaçların doğumu. Tüccar müstehlik [üretici] olmak niyetindedir.
2. Tüccar ihtiyaçlarını tatmin maksadıyla istihlal ettiği [elde ettiği] malları ihtiyacı olan mallarla mübadele edebilmek için evveleminde [ilk iş olarak] edimler meydana getirecektir. Bu gayenin temini için nakde olan ihtiyacını şu faaliyete takaddüm eden [önce gelen] iktisadi devridaimden arttırdığı paralarla karşılayacaktır.
3. Bunun için diğer işletmelerden mal alacak, yani iktisadî faaliyetin bu safhasında tüccar müşteri olarak gözükecektir.
4. Bundan sonra satın aldığı malları sürüme hazır bir halde bulunduracaktır. Bu safhayı biz işletme edimi tesmiye ederiz [adlandırırız].
5. Fakat bu edimler ancak sürüldükten sonra müessir olur, yani faide temin eder.
6. Tüccar sürdüğü mallara mukabil müşterilerinden mukabil bedellerini tahsil eder.
7. Yeni tedarik edilecek mallar için paranın bir kısmı alıkonulacaktır.
8. Temin ettiği kârdan kendi subjektif ihtiyaçlarını karşılayacaktır.⁶⁸

Isaac, iktisadın önemli sorunlarından biri olarak da emeğin, yani iş gücünün kullanımının ahlaki boyutu olduğunu söyler. Roma'nın zirai işletmelerindeki köle gücünün kullanılmasını "Columella"ya atıfla örneklendirir ve bir önceki yüzyıla kadar fabrikalarda işçilerin çalışma koşullarının bu kölelik düzeninden pek de farklı olmadığını belirtir. İşçilerin çalışma koşullarını ilk defa Gustav Schmoller'in *Tesebbüsün Tekamülü* adlı eserinde ele alındığını vurgulayarak "içtimai muavenet" (sosyal yardım) fikrinin de iktisadın önemli bir unsuru olduğunu dile getirir. Müdahaleci ya da liberal iktisadın benimsenmesinin bu sorunu iktisat dışı bir hale getirmeyeceğini ve her zaman iktisadın konusu olacağını savunur. İlginçtir ki Isaac bu konferansında, iş gücünde kullanılan hayvanlara da tıpkı insanlar gibi cefa çektiildiğini söylemekte ve bu ikisinin aynı zihniyetin ürünü olduğunu ilan etmektedir. Bu ikisine karşı da aynı şekilde mücadele edilmesi gerektiğini belirterek işletme iktisadının bu ahlaki tavrı çözebilecek bir bilim sahası olduğunu düşünmektedir.⁶⁹

68 Isaac, agm. s. 245.

69 Isaac, agm., s. 248.

Son olarak işletme iktisadı ile ilgili şu tespiti yaparak konuşmasını tamamlamıştır:

Müşahedelerimizin neticesini kısaca hulâsa edersek iki mühim noktaya varmış oluruz:

1.İşletme iktisadı ilmi en basit iktisadi hadiselerin izah ve tetkikini bir tedris vasıtası şekline sokabilecektir.

2.İşletme iktisadından edinilen malûmatın bir insanın dolayısıyla bütün halkın harekâtı üzerine manevi tesirleri gayrikabili inkârdır [inkâr edilemez].

Muhakkak olan bir şey varsa o da:

İşletme iktisadının ilim sahasındaki hakkı hayatını iki büyük kültür ve terbiye problemine faydeli iştiraki ile ispat ettiğiidir.

Hakikatın tezahürü- ahlâki temayüllerin teşviki...

Bu gayelerin tahakkukunda diğer ilim şubelerinden geri kalmayacaktır.⁷⁰

Sonuç

Yabancı ve yerli bilim insanlarının, Üniversite Reformu sonrasında düzenlenen ve üniversite ile toplum arasında bir bağ kurmayı amaçlayan etkinliklerde, Türkiye’de bilimsel zihniyetin yerleştirilmesine yönelik çabaları açıkça görülmektedir. Mevcut bilimsel çalışmaların topluma ulaştırılması ve dönemin ulusal ve uluslararası siyasi durumlarına göre konferansların yapılmış olması yoğun bir bilimsel faaliyetin olduğunu göstermektedir. İktisat alanında verilen konferanslarda, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dünyada iktisadi alandaki gelişmeler üzerinde durulmuştur. Liberalizm ve liberalizme karşı olan fikirler analiz edilmiştir.

Bu konferanslardaki iktisadi eğilimler arasında Alman iktisatçılarda bir fikir birliği görülmemektedir. Neumark ve Dobretzberger, Frederick List’in liberalizme karşı korumacı görüşüne yaklaşmakla beraber, Dobretzberger daha da ileri giderek verdiği iki konferansta devletçiliği savunmuştur. Ancak 1929 Buhranı sonrası John Keynes’in neo-klasik iktisat anlayışını ileri sürmesiyle dünyada kapitalist ülkelerde baş gösteren ekonomiye devlet müdahalesi anlamında kullanılan “müdahalecilik” Dobretzberger’de Keynesyen anlamından daha farklıdır. Çünkü Dobretzberger komünisttir. Yine Kessler’in sosyal siyaset olarak bahsettiği kavramın yıllar sonra kurulan

70 Isaac, agm., s. 250.

“Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” disiplinde önemli bir alan (sosyal politika) olması gayet dikkat çekicidir. Röpke ve Rüstow gibi iki önemli Alman Neo-liberal’inin de bu dönemde Türkiye’de bulunması ayrıca önemlidir. Bu iki ismin savundukları sosyal piyasa ekonomisi İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman ekonomisinin temel yönelimi olmuştur.

Türkiye’nin 1923-1929 yılları arası ve 1929-1939 yılları arası uyguladığı ekonomi politikaları ile Üniversite Konferansları öncesi *Kadro* dergisinin önerdiği ekonomi politikaları incelenerek ve Üniversite Konferansları’ndaki Alman iktisatçıların görüşleri ile kıyaslama yapılarak Cumhuriyet dönemi iktisat anlayışı, felsefesi ve politikaları anlamlı bir şekilde ortaya çıkarılabilir. Üniversite Konferansları iki savaş arasında olduğu için Alman iktisatçıları, ekonomiyi değerlendirirken bir önceki yüzyılın tartışmasız galibi liberalizmin aksayan yanlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu sürecin savaşla sonuçlanmasının XIX. yüzyıl liberalizminin de geçerliliğini yitirdiği fikrinde uzlaşıya yakındırlar.

Kaynaklar

Adiloğlu, Burcu, Yücel, Göksel, “Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac”, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Ocak 2019, S. 60.

Andel, Norbert, “Neumark, Fritz” in: *Neue Deutsche Biographie*, 19 (1999). <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118587390.html#ndbcontent>, son erişim tarihi 07.11.2022.

Diñaslan, Mehmet, “Türkiye’de Ordoliberalist Bir İktisatçı - Filozof: Alexander Rüstow (1885-1963)” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Eylül 2015, S. 46.

Dobretzberger, Joseph, “Endüstrileşmedeki İnkişaf Temayülleri” *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 96, İstanbul 1939.

Dobretzberger, Joseph, “Devletçilik” *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 125, İstanbul 1940.

Irmak, Sadi, “Üniversitenin Kurulması ile İlk Yılları”, *50. Yıl Armağanı*, C 2, Erzurum 1973.

Isaac, Alfred, “İşletme İktisadiyatının Terbiyevi Ehemmiyeti” *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 93, İstanbul 1939.

Kessler, Gerhard, “Kendi Hayat Yolum”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 15, 1964.

Kessler, Gerhard, “İktisat Fakültesi Açış Dersi” *Üniversitesi Konferansları 1936-1937*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 50, İstanbul 1937.

Lüpkes, Gerhard, “Kessler, Gerhard” in: *Neue Deutsche Biographie*, 11 (1977). <https://www.deutsche-biographie.de/pnd116145331.html#ndbcontent>, son erişim tarihi 07.11.2022.

Neumark, Fritz, “Ahlak ve İktisat”, *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 125, İstanbul 1940.

Neumark, Fritz, *Boğaziçine Sığınanlar*, çev. Şefik Alp Bahadır, Kopernik Kitap, İstanbul 2017.

Neumark, Fritz, “Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 47, İstanbul 1937.

Neumark, Fritz, “İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri” *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 96, İstanbul 1939.

Neumark, Fritz, “Maliye Siyasetinin Milli Hususiyetleri”, *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 93, İstanbul 1939.

Neumark, Fritz, “Vergi Reformu”, *Altıncı Üniversite Haftası Konya 23 Eylül 1945- 4 Ekim 1945*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 290, İstanbul 1946.

Neumark, Fritz, “Vergi Yükü ve İktisadi Hayat”, *Üniversite Konferansları 1936-1937*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 50, İstanbul 1937.

Peukert, Helge, “Röpke, Wilhelm” in: *Neue Deutsche Biographie* 21 (2003). <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118601989.html#ndbcontent>, son erişim tarihi 07.11.2022.

Reisman, Arnold, *Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Röpke, Wilhelm, “Cihan Ekonomisinin Bünyesi”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 47, İstanbul 1937.

Rüstow, Alexander, “Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri” *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 47, İstanbul 1937.

Sayar, Ahmet Güner, “Dobretzberger Dosyası”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 36, İstanbul 2007.

Starbatty, Joachim, “Rüstow, Alexander” in: *Neue Deutsche Biographie*, 22 (2005). <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118750291.html#ndbcontent>, son erişim tarihi 07.11.2022.

Şen, Faruk, *Ay Yıldız Altında Sürgün Türk-Alman İlişkilerinde Tarihsel bir Kesit (1933-1945)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2018.

Ülgener, Sabri, “Alexander Rüstow: Bir Fikir ve Aksiyon İnsanının Arkasından”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1963, C 23, S 3-4.

